

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.23.02.15>

Wanda Nowakowska (1929–2024)

W dniu 29 lipca 2024 r. odeszła od nas w wieku 95 lat Prof. Wanda Nowakowska. Jej życie nierozzerwalnie spłótło się z łódzkim środowiskiem historyków sztuki. Była wykładowczynią łódzkich uczelni i wieloletnim pracownikiem Uniwersytetu Łódzkiego. Była organizatorką i twórczynią nowej, łódzkiej, akademickiej historii sztuki. Energicznie uczestniczyła w życiu licznych organizacji i stowarzyszeń. Do końca swojego pracowitego życia pozostawała aktywna naukowo, utrzymując żywe kontakty, zwłaszcza z Instytutem Historii Sztuki UŁ i jego pracownikami. Jej wieloletnia działalność naukowa, organizacyjna i dydaktyczna współtworzyła i rozwijała łódzkie środowisko historyków sztuki, budując podwaliny jego obecnej pozycji.

Profesor dr hab. Wanda Nowakowska urodziła się 29 maja 1929 r. w Łodzi. Od najmłodszej młodości była związana z historią sztuki. Jej mama, Janina Nowakowska, od 1935 r. była pracownikiem łódzkiego Muzeum Sztuki. W latach 1948–1952 podjęła studia na Uniwersytecie Łódzkim. Początkowo była studentką psychologii, uczestnicząc także w zajęciach z zakresu historii

sztuki i filozofii na ówczesnym Wydziale Humanistycznym. W tym czasie zmieniła profil swoich zainteresowań, koncentrując się na zagadnieniach sztuki i teorii sztuki. Pod kierunkiem prof. M. Wallisa, ówczesnego kierownika Katedry Historii Sztuki, napisała prekursorską pracę magisterską z zakresu estetyki i historii sztuki, zatytułowaną *Teoria wyrazu u Leonarda da Vinci*. Na jej podstawie w 1952 r. uzyskała stopień magistra w zakresie estetyki. Od tego czasu była aktywna na polu naukowym, organizacyjnym i dydaktycznym.

Likwidacja na początku lat pięćdziesiątych uniwersyteckiego kierunku historia sztuki ograniczała możliwości zatrudniania jego absolwentów. Dlatego aktywność zawodowa Pani Profesor początkowo była związana z innymi instytucjami. Jej pierwszym miejscem pracy był Dział Oświatowy Muzeum Sztuki w Łodzi. Charakter tego zatrudnienia pozwalał na rozwijanie wiedzy z zakresu sztuki i równoczesne kształtowanie warsztatu dydaktycznego, którego przymioty w przyszłości były doceniane przez wiele pokoleń studentów. Umiejętność promowania wiedzy, a także zdolności organizacyjne mogły być wykorzystywane również w kolejnym miejscu pracy, w latach 1956–1960 Pani Profesor pełniła bowiem funkcję kierownika w działach Popularyzacji Wiedzy i Wydawnictw w Łódzkim Towarzystwie Naukowym. Systematyczna, akademicka aktywność wykładowa Profesor Wandy Nowakowskiej rozpoczęła się w 1959 r., kiedy zaczęła prowadzić zajęcia z historii sztuki na Wydziale Operatorskim, Wydziale Reżyserskim i Wydziale Aktorskim Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej i Filmowej w Łodzi. Kolejnymi miejscami wykładów były Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Łodzi i Wyższa Szkoła Muzyczna w Łodzi.

W tym samym czasie Profesor Wanda Nowakowska rozwijała swoją działalność naukową, zbierając materiały i publikując artykuły. Jej zainteresowania naukowe koncentrowały się na szeroko pojętych obszarach teorii sztuki i krytyki artystycznej. Ten nurt badawczy odzwierciedlała tematyka przygotowywanej pod kierunkiem Profesora Mieczysława Wallisa pracy doktorskiej pod tytułem *Koncepcja krytyki artystycznej Stanisława Witkiewicza* (opublikowana w formie książkowej w 1970 pt. *Stanisław Witkiewicz – teoretyk sztuki*). Obrona pracy doktorskiej odbyła się 30 września 1965 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. W tym samym roku W. Nowakowska rozpoczęła swoją pracę na Uniwersytecie Łódzkim, początkowo w Katedrze Filozofii.

W dziesięć lat później został powołany do życia Zakład Historii Sztuki, w którym możliwe było skoncentrowanie się na zagadnieniach związanych z jej zainteresowaniami. W 1980 r. Pani Profesor objęła w nim funkcję kierownika. Prowadziła wykłady z zakresu historii sztuki, realizowane dla różnych kierunków studiów na UŁ.

Połączenie zainteresowań z zakresu historii sztuki, estetyki i krytyki artystycznej znalazło odzwierciedlenie w tematyce przygotowywanej rozprawy habilitacyjnej. Nosiła ona tytuł *Narodowa funkcja sztuki w polskiej krytyce artystycznej lat 1863–1890* i została opublikowana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w 1981 r. Jednym z niezwykle cennych wątków podjętych w pracy było omówienie poglądów Henri Focillona. Przyjęte kierunki poszukiwań i badawczych wysiłków w pewnej mierze były wynikiem sugestii i pomocy wybitnych dla polskiej historii sztuki postaci – profesorów M. Wallisa, J. Białostockiego i M. Porębskiego. Kolokwium habilitacyjne odbyło się w listopadzie 1983 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, a Jej stopień doktora habilitowanego w zakresie historii sztuki został zatwierdzony w 1984 r. Należy podkreślić, że w tym okresie badania łączące historię sztuki, teorię sztuki i estetykę wciąż miały charakter pionierski. W 1984 r. Profesor W. Nowakowska otrzymała nominację na stanowisko docenta na UŁ. W sześć lat później awansowała na stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w 2000 r. uzyskała tytuł profesora zwyczajnego.

Na początku lat dziewięćdziesiątych stało się możliwe przywrócenie na Uniwersytecie Łódzkim pełnoprawnej historii sztuki. W znacznym stopniu to właśnie Profesor W. Nowakowskiej należy przypisać zasługę reaktywacji w 1992 r. tego kierunku jako pięcioletnich studiów magisterskich. Było to ukoronowaniem wieloletnich wysiłków zmierzających do odtworzenia historii sztuki na Uniwersytecie Łódzkim. Wymagało to znacznego zaangażowania organizacyjnego i pozyskania wsparcia finansowego ze strony Wydziału Filozoficzno-Historycznego i całej uczelni, pozwalającego na stworzenie odpowiedniej jednostki organizacyjnej zatrudniającej kilkanaście osób. Kierując początkowo Zakładem Historii Sztuki, a później nowo organizowaną Katedrą Historii Sztuki, Pani Profesor zbudowała niemal od podstaw silny zespół naukowo-dydaktyczny łączący różnorodne doświadczenia badaczy łódzkich, warszawskich i poznańskich, zdecydowanych zaangażować się w kształtowanie nowo powstałej jednostki i samodzielnego kierunku studiów.

Skompletowanie i wyjątkowe zintegrowanie tej grupy w dużej mierze było możliwe tylko dzięki wyjątkowym zdolnościom organizacyjnym Pani Profesor. W znacznym stopniu ten sam zespół badaczy wraz z pierwszymi absolwentami odtworzonego kierunku tworzy trzon dzisiejszego Instytutu Historii Sztuki o uznanej pozycji. Od kilku dekad jest to najsilniejsze środowisko naukowe zajmujące się między innymi dziejami sztuki Łodzi i regionu. Trzeba podkreślić, że po odejściu na emeryturę po 2000 r. Pani Profesor aż do tego roku podtrzymywała aktywność naukową i stale wspierała nasz Instytut. Można śmiało uznać Ją za twórcę łódzkiego ośrodka zajmującego się akademicką historią sztuki.

Profesor Wanda Nowakowska od urodzenia była związana z Łodzią i należy do grona najwybitniejszych naukowców naszego środowiska. Jej aktywność nierozzerwalnie była związana z podtrzymywaniem i budową łódzkiego środowiska historyków sztuki. W swoim dorobku pozostawiła kilka monografi i kilkadziesiąt znaczących artykułów. Obok nurtu badań nad teorią i krytyką artystyczną niezwykle ważne pozostają opracowania związane z nowożytną i nowoczesną plastyką europejską. Ważną składową takiego podejścia była znajomość wielu dzieł sztuki z autopsji. W doświadczeniu takim przeplatała się budowana żywo analiza obiektu i kontekst, w jakim funkcjonował. Poza wymienionymi już monografiami W. Nowakowska przygotowała, poprzedzony rozbudowanym wstępem, wybór tekstów Stanisława Witkiewicza (*Stanisław Witkiewicz o sztuce, krytyce artystycznej, stylu zakopiańskiego, wybitnych twórcach, sprawach narodowych i społecznych*, wydany we Wrocławiu w 1972). Systematycznie rozwijane zainteresowania nowożytnym malarstwem europejskim pozwoliły na napisanie poświęconych mu opracowań *Słownik malarzy europejskich od renesansu do impresjonizmu*, wydany w 1998 i bardzo osobista, wydana w rok później książka *Wieczna Ewa. Wizerunek kobiety w malarstwie europejskim od renesansu do impresjonizmu*. Wśród wydawnictw książkowych znalazło się opracowanie biograficzne poświęcone Mieczysławowi Wallisowi. Do końca życia prowadziła aktywną działalność naukową i publikacyjną. Wanda Nowakowska w swojej wieloletniej karierze dydaktyczno-naukowej wykształciła wiele pokoleń historyków sztuki, będąc promotorem licznych rozpraw magisterskich, a także trzech doktoratów.

Ożywiona aktywność naukowa i organizacyjna Profesor Wandy Nowakowskiej nie ograniczała się do Uniwersytetu. W 1953 r. zaangażowała się w stworzenie łódzkiego oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki (SHS), pełniąc w nim wiele funkcji. W latach 1994–1997 sprawowała funkcję zastępcy sekretarza generalnego w Zarządzie Głównym SHS. Za swą działalność na rzecz Stowarzyszenia otrzymała w roku 2001 Medal Merentibus. Istotne znaczenie miała także wieloletnia działalność w Łódzkim Towarzystwie Naukowym. Wśród najważniejszych osiągnięć należy wymienić zaangażowanie w utworzenie w 1996 r. Wydziału VI – Sztuk i Nauk o Sztuce. Wanda Nowakowska została jego przewodniczącą, pełniąc tę funkcję do 2006 r. Za zasługi związane z tą działalnością otrzymała tytuł Członka Honorowego ŁTN oraz Medal Honorowy ŁTN. Za swoje zasługi naukowe i organizacyjne została odznaczona między innymi Złotym Krzyżem Zasługi (1980), Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski (1990). W 1995 r. Profesor Wandę Nowakowską uhonorowano Medalem Jubileuszowym 50-lecia Uniwersytetu Łódzkiego. W uznaniu osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych otrzymała w 2014 r. medal Universitas Lodzensis Merentibus. W 2015 r. na Uniwersytecie Łódzkim miało miejsce uroczyste odnowienie doktoratu Pani Profesor.

Trudno w kilku akapitach zamknąć listę dokonań Profesor Wandy Nowakowskiej. Nie ulega wątpliwości, że zawsze będzie kojarzona z budowaniem prężności i oryginalności łódzkiej historii sztuki. Było to możliwe nie tylko dzięki postawie naukowca, ale także otwartego na innowacje organizatora, zdolnego do budowania zgranego zespołu, będącego sumą pożądaných indywidualności. Towarzyszyła temu niezwykła energia i ciągły zapał, który Pani Profesor zachowywała do końca swego życia. Nie ulega wątpliwości, że jej odejście jest wielką stratą odczuwaną przez całe nasze środowisko.

Uroczystości pogrzebowe Profesor Wandy Nowakowskiej odbyły się 19 sierpnia 2024 r. Pani Profesor spoczęła w Alei Zasłużonych na Cmentarzu Komunalnym na Dołach w Łodzi.

PIOTR GRYGLEWSKI

UNIWERSYTET ŁÓDZKI / UNIVERSITY OF ŁÓDZ

<https://orcid.org/0000-0002-2712-2855>

NOTKA O AUTORZE

Dr hab. Piotr Gryglewski, prof. UŁ – historyk sztuki i historyk, kierownik Katedry Historii Architektury na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: dzieje sztuki dawnej, zwłaszcza epoki renesansu i baroku, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów architektury. W swoich badaniach odnosi się również do problematyki działalności fundacyjnej i szeroko pojmowanych funkcji ideowych dzieł sztuki.

piotr.gryglewski@uni.lodz.pl